

Разовій спеціалізованій вченій раді ДФ 70.895.098
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова

В І Д Г У К

**офіційного опонента кандидата юридичних наук, доцента
Гринька Руслана Віталійовича на дисертаційне дослідження
Іванісова Романа Валерійовича на тему:
«Європеїзація цивільного законодавства України», поданого на здобуття
ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право**

Актуальність теми дисертаційного дослідження «Європеїзація цивільного законодавства України» зумовлена як загальним вектором європейської інтеграції України, так і наявністю низки конкретних проблем у сфері сучасного цивільно-правового регулювання, вирішення яких потребує переосмислення усталених підходів з урахуванням європейських правових стандартів. Особливої ваги набувають питання нормативного закріплення та практичної реалізації фундаментальних принципів цивільного права, забезпечення правової визначеності, добросовісності, розумності та справедливості у приватноправових відносинах.

Своєчасність дослідження обумовлена потребою вдосконалення договірного регулювання, зокрема визначення меж свободи договору, підстав і наслідків відповідальності сторін, критеріїв передбачуваності збитків, особливостей переддоговірної відповідальності, а також правових механізмів реагування на істотне та непередбачуване ускладнення виконання договору. Окремого значення набуває проблема забезпечення розумності договірних відносин в умовах воєнного стану, коли об'єктивні безпекові, логістичні та

інфраструктурні обставини можуть істотно впливати на можливість належного виконання цивільних обов'язків.

Актуальність дослідження визначається також необхідністю визначення належного змісту принципу правової визначеності, який має охоплювати не лише вимоги до якості нормативного регулювання, а й передбачуваність та єдність правозастосовної практики. У цьому контексті актуальними є питання нормативного закріплення правової визначеності як фундаментальної засади цивільного законодавства, а також визначення співвідношення добросовісності з такими категоріями, як чесна ділова практика та розумність.

Важливим аспектом актуальності є й необхідність подальшого вдосконалення цивільного законодавства України з урахуванням положень права Європейського Союзу, практики Суду ЄС та ЄСПЛ, а також європейських підходів до регулювання приватноправових відносин. При цьому йдеться не про механічне запозичення окремих нормативних конструкцій, а про визначення можливостей їх належної адаптації до національної правової системи.

З огляду на триваюче реформування цивільного законодавства України та підготовку нової законодавчої моделі його систематизації, наукове осмислення зазначених проблем має безпосереднє практичне значення. Саме тому комплексне дослідження напрямів і механізмів європеїзації цивільного законодавства, виявлення проблем чинного правового регулювання та формулювання конкретних пропозицій щодо його вдосконалення є своєчасним і затребуваним як для цивілістичної науки, так і для подальшого розвитку законодавства України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна і загальнонаціональне або світове значення. Дисертаційна робота Іванісова Романа Валерійовича вирізняється чіткою структурою, логічною послідовністю викладу матеріалу та комплексним підходом до розв'язання поставлених

наукових завдань. Дослідження характеризується концептуальною цілісністю, системністю та виваженістю наукових висновків. Автор демонструє високий рівень теоретичної підготовки, здатність до критичного аналізу нормативного матеріалу, судової практики, доктринальних джерел і зарубіжного досвіду, а також уміння формулювати самостійні наукові висновки та практичні рекомендації.

Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації мають достатній ступінь обґрунтованості. Вони одержані за допомогою загальнонаукових та спеціально-правових методів наукового пізнання.

Серед не багатьох робіт з європейського права, які здійснювалися в Україні в останні роки, дана робота виступає, по суті, першим спеціальним дослідженням, де здійсненого комплексний теоретико-доктринальний та прикладний аналіз засад, напрямів і механізмів європеїзації цивільного законодавства України, а також розроблено науково обґрунтовані концептуальні пропозиції щодо вдосконалення ЦК України та правозастосовної практики в умовах системної рекодифікації приватного права..

Структура дисертації відповідає меті та предмету дослідження, й складається зі вступу, двох розділів, які включають сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Такий підхід до структурування змісту дослідження виглядає цілком логічним, адже дозволив здобувачу розкрити завдання, що були обрані для дослідження, а саме: здійснити системний наукового розуміння європеїзації цивільного законодавства; з'ясувати характер, рівні та юридичні механізми впливу джерел первинного й вторинного права ЄС, а також уніфікованих актів європейського «м'якого права» на сучасному етапі модернізації цивільних кодексів країн Європи та України; визначити нормативний зміст і критерії принципу правової визначеності та верховенства права для європеїзації цивільного законодавства України; розкрити зміст та значення засад цивільного законодавства України в умовах його рекодифікації та європеїзації; обґрунтувати доцільність переходу

на моністичну систему приватного права на підставі аналізу приватного права країн-членів ЄС; розробити науково обґрунтовані пропозиції щодо гармонізації договірного права України з європейськими модельними правилами; визначити шляхи трансформації цивільно-правової відповідальності та деліктного права України, а також обґрунтувати розширення засобів судового захисту приватноправових інтересів; сформулювати теоретично обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного цивільного законодавства України в контексті європеїзації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших у вітчизняній цивілістичній науці системним комплексним дослідженням теоретичних і практичних перспектив європеїзації цивільного законодавства України.

На особливу увагу заслуговує висновок автора щодо доцільності нормативного виокремлення та закріплення принципу чесної ділової практики як самостійної фундаментальної засади цивільного законодавства України. Важливо, що зазначений принцип розглядається у системній єдності з принципом добросовісності, що дає змогу розкрити його самостійне регулятивне значення та водночас забезпечити узгодженість із загальними засадами цивільного права.

Позитивної оцінки заслуговує висновок автора щодо розкриття змісту принципу правової визначеності в контексті європеїзації цивільного законодавства України. Науково обґрунтованим видається відхід від його розуміння виключно як формально-технічної характеристики якості нормативного тексту та визначення правової визначеності як двокомпонентної системи, що охоплює правотворчий і правозастосовний виміри. Особливої уваги заслуговує виокремлення у межах правотворчого виміру вимог чіткості, доступності, неколізійності, сталості та прогнозованості цивільно-правових норм, а також необхідності обмеження дискреційних повноважень публічних органів і усунення суперечностей та дублювання нормативного матеріалу.

Водночас включення до правозастосовного виміру вимог єдності та передбачуваності судової і правотлумачної практики, її відповідності правовим стандартам ЄС, засадам верховенства права та практиці ЄСПЛ і Суду ЄС дає змогу комплексно розкрити функціональне значення принципу правової визначеності та його роль у процесі європеїзації цивільного законодавства України. Логічним продовженням зазначеного підходу є пропозиція здобувача щодо доцільності офіційного нормативного закріплення принципу правової визначеності серед фундаментальних засад цивільного законодавства України, що сприятиме посиленню його регулятивного значення та забезпеченню належних орієнтирів для правотворчої і правозастосовної діяльності.

Позитивної оцінки заслуговує запропонована автором законодавча ініціатива щодо нормативного унормування обмеження відповідальності боржника шляхом встановлення критерію передбачуваності збитків. Обґрунтованою видається пропозиція пов'язати обсяг відповідальності боржника з тими збитками, які він передбачав або міг розумно передбачити на момент укладення договору як ймовірний наслідок його порушення з урахуванням обставин, про які він знав або повинен був знати. Водночас заслуговує підтримки диференціація правових наслідків залежно від характеру порушення: у разі умисного порушення або грубої необережності запропоновано не застосовувати відповідне обмеження та передбачити відшкодування збитків у повному обсязі, включаючи непередбачувані непрямі збитки. Така пропозиція спрямована на забезпечення належного балансу між принципом правової визначеності щодо меж відповідальності та необхідністю посилення відповідальності боржника за найбільш серйозні форми порушення договірних зобов'язань.

На схвалення заслуговує авторський підхід до розуміння поняття розумності у договірних відносинах як об'єктивного критерію оцінки поведінки сторін, а також визначення строків, ціни, якості та обсягу виконання договірних обов'язків у разі, якщо відповідні умови не були індивідуально погоджені

сторонами. Важливого практичного значення набуває пропозиція щодо нормативного визначення факторів, які мають враховуватися судом при оцінці розумності виконання договору в умовах воєнного стану. Зокрема, обґрунтовано врахування об'єктивних безпекових ризиків для життя і здоров'я людей, загроз руйнування майна, логістичних та інфраструктурних обмежень у відповідному регіоні, а також реальної можливості сторони вжити альтернативних заходів для належного виконання свого обов'язку. Такий підхід сприяє конкретизації змісту принципу розумності та водночас дає змогу забезпечити більш справедливу й об'єктивну оцінку поведінки учасників договірних відносин з урахуванням надзвичайних обставин воєнного стану.

Заслугує на підтримку обґрунтована здобувачем позиція щодо недоцільності пов'язувати чинність договірних зобов'язань із фактом державної реєстрації самого договору. Такий підхід відповідає загальній спрямованості на забезпечення стабільності та передбачуваності договірних правовідносин, оскільки визначальним для виникнення та чинності договірних зобов'язань має бути досягнення сторонами згоди щодо істотних умов договору, якщо інше прямо не встановлено законом. Запропоноване розмежування юридичного значення домовленості сторін і процедури державної реєстрації сприяє належному забезпеченню принципу свободи договору та більш послідовному визначенню моменту виникнення договірних прав та обов'язків.

Науковий інтерес становить проведений автором порівняльний аналіз джерел європейського цивільного законодавства, чинного цивільного законодавства України та положень проєкту Цивільного кодексу України № 15150. Такий підхід дав змогу не лише виявити концептуальні та нормативні розбіжності між відповідними правовими регулюваннями, а й сформулювати обґрунтовані висновки щодо доцільності вдосконалення окремих положень зазначеного проєкту. Важливим результатом цього дослідження є сформульовані здобувачем конкретні пропозиції щодо внесення змін і

доповнень до проєкту Цивільного кодексу України № 15150, що надає роботі виразного прикладного спрямування.

Варто підкреслити, що у своїх наукових пошуках здобувач послідовно рухається в напрямі подальшого реформування цивільного законодавства України з урахуванням європейських правових стандартів. Така орієнтація видається своєчасною та прогресивною, оскільки поєднує наукове осмислення процесів європеїзації приватного права з виробленням конкретних законодавчих пропозицій, які можуть бути враховані у процесі подальшого вдосконалення проєкту Цивільного кодексу України.

Загалом дисертаційне дослідження містить низку наукових положень, які свідчать про самостійний характер проведеного дослідження та наукову новизну одержаних результатів. Висунуті автором положення, що виносяться на захист, є логічно послідовними, належним чином аргументованими та підтверджуються результатами проведеного дослідження. Робота містить наукові висновки, які мають як теоретичне, так і практичне значення для подальшого розвитку науки цивільного права та вдосконалення правозастосовної практики. Зокрема, у науково-дослідній роботі – для подальших наукових розробок методологічного та практичного інструментарію забезпечення удосконалення національного цивільно-правового регулювання; – у законотворчій діяльності – для вдосконалення окремих норм цивільного законодавства України; – у правозастосовній діяльності – під час розгляду судами справ, що виникають з цивільних правовідносин; – у навчально-методичній роботі – під час викладання навчальних дисциплін «Цивільне право», «Європейське контрактне право», «Міжнародне приватне право»; для підготовки підручників, навчальних посібників і навчально-методичних матеріалів, у ході проведення занять із зазначених навчальних дисциплін у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова для спеціальностей 081 Право та 293 Міжнародне право.

Аналіз змісту дисертаційного дослідження дає підстави для висновку, що сформульовані автором наукові положення, висновки та рекомендації є достатньо обґрунтованими, достовірними й характеризуються належним рівнем наукової новизни. Загалом дисертація відповідає вимогам, що ставляться до наукових праць такого рівня.

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором. Основні положення, теоретичні висновки та практичні рекомендації, сформульовані в дисертації Іванісова Романа Валерійовича, викладені у 4 статтях у наукових фахових виданнях України, а також у 2 тезах повідомлень на науково-практичних конференціях.

Дисертаційне дослідження є самостійно виконаною науковою працею, у якій усі сформульовані положення, висновки та пропозиції ґрунтуються на результатах особистих наукових досліджень автора. Одержані результати базуються на комплексному аналізі нормативно-правових актів, матеріалів судової практики, наукової літератури та інших джерел. Опубліковані за темою дисертації наукові праці підготовлені автором одноосібно, а наведені в них наукові результати відображають його особистий творчий внесок у розроблення досліджуваної проблематики.

Оцінка оформлення дисертації. Дисертація відзначається належним науковим стилем викладу, логічною структурою та послідовністю розкриття досліджуваної проблематики. Зміст роботи свідчить про високий рівень теоретичної підготовки автора, здатність комплексно аналізувати нормативно-правові акти, судову практику, наукові джерела та формулювати на цій основі обґрунтовані наукові висновки й практичні рекомендації. Робота характеризується системністю, цілісністю викладу матеріалу та відповідає встановленим вимогам до оформлення дисертаційних досліджень.

Дотримання академічної доброчесності. У дисертаційній роботі належним чином наведено посилання на використані джерела, забезпечено коректне відображення наукових положень і результатів досліджень інших

авторів, дотримано вимог законодавства у сфері авторського права та основних принципів академічної доброчесності. За результатами аналізу змісту дисертації не виявлено обставин, які б свідчили про порушення академічної доброчесності під час її підготовки, зокрема про наявність академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів дослідження.

Зауваження щодо змісту дисертації. Відзначаючи актуальність обраної теми, належний рівень наукової новизни, обґрунтованість і достовірність сформульованих у дисертації положень, а також її теоретичне та практичне значення для розвитку цивільного, міжнародного, європейського та порівняльного права і вдосконалення законодавства у сфері цивільного прав, водночас слід звернути увагу на окремі положення роботи, які мають дискусійний характер або потребують додаткового наукового обґрунтування й уточнення.

1. Потребує додаткового обґрунтування висновок здобувача щодо вдосконалення розуміння підстав та наслідків позасудового оспорення договорів із збереженням виключно судового порядку їх оспорення, крім випадків укладення сторонами відповідної домовленості у тій самій формі, що й оспорюваний договір (*с. 18 дис.*). На наш погляд, запропонований підхід потребує більш детального розмежування власне оспорення договору та інших позасудових способів припинення, зміни чи відмови від договірних правовідносин. Крім того, доцільним було б чіткіше визначити правову природу такої домовленості сторін, момент набуття нею юридичного значення та співвідношення з імперативними нормами цивільного законодавства.

2. Дискусійним видається висновок здобувача, відповідно до якого дістало подальшого розвитку розуміння правової природи переддоговірної відповідальності як відповідальності за зловживання правом, а також обґрунтовано необхідність судово-правового тлумачення договорів у разі непередбачуваного ускладнення його виконання. На наш погляд, у цьому положенні певною мірою змішуються різні стадії динаміки договірних

правовідносин. Переддоговірна відповідальність за своєю правовою природою виникає на стадії переговорів та інших дій, що передують укладенню договору, тобто до моменту виникнення власне договірного зобов'язання. Натомість непередбачуване ускладнення виконання вже укладеного договору стосується наступної стадії розвитку правовідносин – стадії виконання договірного зобов'язання, а відтак має оцінюватися крізь призму інших правових механізмів, зокрема тлумачення умов договору та визначення наслідків зміни обставин. У зв'язку з цим доцільним було б чіткіше розмежувати правові підстави, умови та наслідки відповідальності на переддоговірній стадії та правові засоби реагування на ускладнення виконання вже укладеного договору.

3. Розкриваючи окремі сфери європеїзації цивільного законодавства України, здобувач переважно звертається до досвіду Франції та Німеччини як прикладів здійснення відповідних трансформацій. На наш погляд, для повнішого розкриття досліджуваної проблематики доцільним було б ширше використати досвід скандинавських країн, у правових системах яких джерела європейського права значною мірою виконують функцію систематизації та узагальнення вже сформованих підходів до забезпечення справедливості, добросовісності та розумності у приватноправових відносинах. Такий досвід міг би додатково увиразнити особливості європеїзації цивільного законодавства України, з огляду на подвійне функціональне значення джерел європейського договірного права: з одного боку, як засобів гармонізації та модернізації українського приватного права, а з іншого – як орієнтирів для систематизації та розвитку вже сформованих у національному праві принципів.

Загальний висновок по дисертації. У цілому висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Іванісова Романа Валерійовича, оскільки ним було вирішено поставлені завдання та досягнуто мету – здійснення комплексного теоретико-доктринального та прикладного аналізу засад, напрямів і механізмів європеїзації цивільного законодавства України, а також розробка науково обґрунтованих концептуальних пропозицій

щодо вдосконалення ЦК України та правозастосовної практики в умовах системної рекодифікації приватного права.

Дисертаційне дослідження Іванісова Романа Валерійовича на тему «Європеїзація цивільного законодавства України» відповідає вимогам, встановленим Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), пунктам 6, 7, 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

Дисертаційне дослідження є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій отримано нові науково-обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, яке має істотне значення для науки цивільного права, а його автор – Іванісов Роман Валерійович заслуговує на присудження освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент:

професор кафедри адміністративної діяльності

Національної академії

Державної прикордонної служби України

імені Богдана Хмельницького,

кандидат юридичних наук,

доцент

Руслан ГРИНЬКО